

การอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย
มัดหมี่ กลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล จังหวัดกำแพงเพชร

The conservation of the local wisdom of
Mudmee cotton products Thung Pho Weaving
Group Khamphang phet

อิสราพร กล่อมกล้านุ่ม¹

Isaraporn Klomklumnum

โอกามา จำเภา²

Ogama Jakae

วิยุดา ทิพย์วิเศษ³

Viyuda Thipviset

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร และเพื่อศึกษาการอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลคือสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวน 33 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า (1)

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตร การพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

² รองศาสตราจารย์. ดร. ประจำหลักสูตร การพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

³ อาจารย์ประจำหลักสูตร ภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ เกิดขึ้นจากความรู้ ความเชื่อ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีแบบอีสาน การสั่งสมประสบการณ์ การจัดระบบความสัมพันธ์ของวิธีการทอผ้า ผ่านกระบวนการการเรียนรู้วิธีการทอผ้าของชาวบ้านกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล เพื่อใช้ในครัวเรือน ในงานพิธีกรรม ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ห้ามทอผ้าในวันที่มีงานเผาศพ โดยมีความเชื่อมโยงกับคติความเชื่อของคนในชุมชน คือ ลายพญานาคหรือรูปที่สร้างสรรค์ให้การทอผ้าแสดงถึงความมั่งคั่ง ร่ำรวย และ (2) การอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ มีการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่น

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ฟื้นฟู, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่

Abstract

This qualitative research aims to analyze the local wisdom of the Mudmee cotton products of the Thung Pho Thale Nikhom Weaving Group, Mueang District, Kamphaeng Phet Province, and to study the conservation and restoration of the local wisdom of the Mudmee cotton products of the Thung Pho Thale Nikhom Weaving Group. The main informants were 33 members of the weaving group. Data were collected through focus groups interview. Also, this present study employed the content analysis to interpret the local wisdom of Mudmee cotton products. The results revealed that 1) local wisdom of Mudmee cotton products arising from knowledge cultural beliefs and Isaan traditions and customs, accumulating experience in organizing the relationships of weaving methods through the process of learning the weaving methods of

the villagers of the Thung Pho Thale Nikhom Weaving Group for household use in the ritual from birth until death, for example, weaving is prohibited on the day of the cremation ceremony. It is connected to the beliefs of the people in the community, namely the Naga or snake pattern that was created for weaving to show wealth, prosperity and 2) conservation and restoration of local wisdom of Mudmee cotton products, awareness has been raised among local people to realize the value and importance of local wisdom, to promote and support activities according to tradition and culture, including supporting the establishment of a community museum to show the way of life and history of the community. This will create knowledge and pride in the local community.

Keywords: conservation and restoration, local wisdom, Mudmee cotton products

บทนำ

อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มเป็นอุตสาหกรรมสำคัญของไทยที่ผลิตเพื่อใช้อุปโภคภายในประเทศได้อย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำ (การผลิตเส้นใย) กลางน้ำ (การปั่นด้าย ทอผ้า ถักผ้า ฟอกย้อม และพิมพ์ตกแต่ง) และปลายน้ำ (การผลิตเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสำเร็จรูป) จึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคอุตสาหกรรม ของประเทศ สินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยสามารถส่งออกสินค้าในหลายรายการไปยังประเทศสำคัญต่างๆ ทั่วโลก ครอบคลุมประเทศในทวีปอเมริกา เอเชีย ยุโรป และ ตะวันออกกลาง อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมสิ่งทอไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เปิดสู่ตลาดต่างประเทศค่อนข้างสูง (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2566, หน้า 1)

ผ้ามัดหมี่เป็นผ้าทอในประเทศไทย สืบย้อนไปถึงสมัยประวัติศาสตร์ยุคบ้านเชียง ตามที่ได้มี การขุดค้นศิลปวัตถุบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ได้หลาย

อย่าง และในจำนวนนั้นก็มีกำไรที่มีเศษเส้นใยธรรมชาติติดอยู่ด้วย ฉะนั้น จึงไม่ เป็นสิ่งที่น่าแปลกใจในการที่ชาวบ้านภาคอีสานรู้จักการทอผ้าใช้กันสืบทอดมา หลายชั่วคน ผ้ามัดหมี่นี้มีการทอในท้องที่หลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัด ชายแดนที่ติดกับประเทศเขมร ตั้งแต่ อำเภอร้อยพระบาท อำเภอตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี จนถึงอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ นอกจากนี้ยังมีแถว อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และที่อื่นบ้าง มัดหมี่ใน บริเวณตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นอิทธิพลของ วัฒนธรรมเขมรที่แผ่เข้ามาทางที่ราบสูงโคราช ตั้งแต่ราวปี พ.ศ.1750 – 1800 เป็นต้นมา (ศศิธรณ ดำรงศิริ, 2539, หน้า 14)

ในพื้นที่ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล ได้มีการรวมกลุ่มทอผ้ามัดหมี่มาตั้งแต่ บรรพบุรุษและมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้แก่บุตรหลานจากรุ่นสู่รุ่น คติความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้าไทยของคนในพื้นที่จะสื่อถึงการทอผ้าที่สะท้อน เรื่องราววิถีการดำรงชีวิตที่เกิดจากอิทธิพลความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ ลาย จากศาสนา ได้แก่ ลายหอยปราสาท ลายใบสิน ลายพญานาค ลายใบเสมา ใน แต่ละลายมีความเชื่อต่างกันไป เช่น ลายพญานาค ชาวบ้านมีความเชื่อว่า นาคเป็นเจ้าแห่งงูทั้งหลาย ที่นำความอุดมสมบูรณ์มาให้กับชาวโลก ฉะนั้นถ้า ใครสามารถทอลายเป็นรูปพญานาคได้ คนนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทน ของความอุดมสมบูรณ์ การทอลายพญานาคมีแต่คนที่มียายุเท่านั้นที่สามารถทำ ได้ เพราะว่าคนที่มีอายุเป็นที่เคารพและยำเกรงของคนทั่วไป ดังนั้นการทอผ้า ผ้ายมัดหมี่จึงต้องมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอ ผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย มัดหมี่ของกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom Concept)

การรักษามรดกวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง พิจารณาถึงการส่งต่อของคุณลักษณะความจริงแท้ในมิติต่าง ๆ อย่างระมัดระวัง (UNESCO, 2021) เพื่อส่งเสริมและนำผลการวิจัยมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป เช่น การแสดงออกทางวัฒนธรรมทั้งหลายที่ไม่ใช่วัตถุ คือความหลากหลายของมรดกที่มีชีวิตของมนุษยชาติ และเป็นพาหนะที่สำคัญที่สุดของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Lenzerini, 2011) ยูเนสโกพยายามให้ประเทศสมาชิกมีมาตรการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีการจัดทำ ทะเบียนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะที่เป็นอนุสัญญาอันเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศ การคุ้มครองและการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Department of Cultural Promotion, 2015)

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นคือทุกสิ่งที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาได้ มันเป็นเทคนิค เป็นความรู้ของชาวบ้านที่คิดและทำโดยชาวบ้านในวงกว้างและเชิงลึก ปัญหาชีวิตท้องถิ่นได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญญาคือความรู้และความเชื่อ ระบบการคิดมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคน ผู้คน และธรรมชาติ กับผู้คนและองค์ประกอบเหนือธรรมชาติที่คอยเกี่ยวพันชีวิตในรูปแบบต่างๆ ให้อยู่ในภาวะสมดุลปกติอยู่เสมอ (Na Thalang, 2020) ภูมิปัญญาของแต่ละสถานที่มีความแตกต่างกันทั้งทางกายภาพ ความคิด ความเชื่อ และวิถีชุมชน การพัฒนาภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในทุกภูมิภาคเป็นผลจากการเรียนรู้เรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากนั้นจึงปรับตัวและสร้างสรรค์ประเพณีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสิ่งแวดล้อม คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือคุณประโยชน์และความสำคัญที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง (Niwes & Knachanosotha, 2007)

แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product Development Concept)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์มีวัตถุประสงค์มากมายและครอบคลุมลักษณะเฉพาะที่หลากหลายโดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือต้องการผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สร้าง

ผลกำไรและช่วยให้บริษัทอยู่รอดได้ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้แก่ (1) ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นจากการขยายสายการผลิตโดยใช้การขยายสายการผลิต (2) เปลี่ยนตำแหน่งผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่โดยการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในแง่ของการใช้งานโดยไม่เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติหลักซึ่งบางครั้งสอดคล้องกับข้อเสนอของผู้บริโภค (3) ผลิตภัณฑ์ประเภทใหม่ที่มิอยู่ (4) การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ (5) บรรจุภัณฑ์ใหม่ของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ (6) ผลิตภัณฑ์นวัตกรรม/การเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ และ (7) สินค้าสร้างสรรค์/ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น/สินค้าหายากที่ไม่เคยเห็นมาก่อน (Fuller, 1994)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีวิธีการดำเนินการดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล (Key informants)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ครั้งนี้คือสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวน 12 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 16 คน ราษฎ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน รวมทั้งหมด 33 คน โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและอยู่กลุ่มทอผ้ามาเป็นระยะเวลามากกว่า 20 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 2) แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (focus group interview) การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยที่มีประสิทธิภาพจะสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยและตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความเที่ยงตรงของเนื้อหา ความถูกต้องเหมาะสมและความครอบคลุม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัยฉบับนี้ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์ 3 กลุ่มคือสมาชิกกลุ่มทอผ้าในประเด็นความเชื่อและวัฒนธรรม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ กลุ่มผู้นำชุมชนและสัมภาษณ์กลุ่มราษฎ์ชาวบ้าน จำนวน 33 คน แนวทางในการ

อนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตมาตรวจสอบความถูกต้อง และวิเคราะห์ข้อมูลการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลนั้น หลังจากทีรวบรวมข้อมูลต่างๆ ตามวิธีการศึกษาวิจัยและกระบวนการต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น การอธิบายข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เนื้อหาที่มีการจัดหมวดหมู่แล้ว วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร และการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าประจำตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเลได้ว่าการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ในตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเลมีมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษซึ่งได้อพยพมาจากทางภาคอีสานทำให้มีความเชื่อวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีรวมถึงวิถีชีวิตแบบชุมชนอีสานการทอผ้าถือเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ซึ่งเมื่อก่อนจะทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือน ใช้ในชีวิตประจำวัน และการทอผ้าของตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล จะแฝงไปด้วย ความเชื่อต่าง ๆ ที่ถือกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น ห้ามทอผ้าในวันที่มีงานเผาศพ ห้ามตัดผ้าที่ทอเสร็จแล้วในวันอังคาร เป็นวิถีชีวิตแบบชุมชนอีสานการทอผ้าถือเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ซึ่งเมื่อก่อนจะทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือน ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีหรืองานบุญต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย

นอกจากมีความเชื่อการทอผ้าที่สร้างลวดลายของผ้าในการสื่อความหมายและแฝงไปด้วยความเชื่อของชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ลายพญานาคหรืองู ซึ่งชาวบ้านในตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเลต่างมีความเชื่อสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเรื่องพญานาค ซึ่งอาศัยอยู่ที่เมืองบาดาลใต้แม่น้ำโขง เห็นได้จากการจัดงานบุญบั้งไฟในทุก ๆ ปี ดังนั้น ถ้าใครสามารถทอดผ้าเป็นรูปพญานาคได้ คนนั้น จะได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวแทนของ ความอุดมสมบูรณ์ และถ้าใครได้ใส่ผ้าชิ้นลายพญานาคก็จะแสดงถึงความมั่งคั่ง ร่ำรวย

2. ลายใบเสมา ชาวบ้านมีความเชื่อว่าใบเสมาเป็นใบปักเขตของวัด ถ้าใครทำลายนี้เป็นจะได้บุญกุศลอย่างมาก

3. ลายธรรมาสัน ธรรมาสันเป็นที่แสดงธรรมของพระสงฆ์ถือเป็นของสูง ผ้าลายนี้ใช้ทอถวายพระในงานบุญใหญ่

4. ลายหอยปราสาท เชื่อว่าปราสาทเป็นที่ที่ผู้มีวาสนา เช่น พระเจ้าแผ่นดินและพระสงฆ์ คนสามัญธรรมดาจะอาศัยอยู่ไม่ได้ ชาวบ้านจะทอดผ้าลายนี้ไปถวายพระ ทั้งนี้ชาวบ้านจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลไปด้วย และไม่นิยมนำมาhung เพราะถือว่าเป็นของสูง

5. ลายใบลิม ชาวบ้านมีความเชื่อว่าลิม (โบสถ์) เป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป ถ้าชาวบ้านคนใดสามารถมัดหมีเป็นลายนี้ได้ ถือว่า คนนั้นได้บุญกุศล เมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากสัตว์ เช่น ลายเสือ ลายสิงโต ลายช้าง ซึ่งสัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ใหญ่แสดงถึงความมีอำนาจ ความร่ำรวยและจากการสนทนากลุ่มของปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ในประเด็นความเป็นมา ความเชื่อ และวัฒนธรรมเกี่ยวกับการทอดผ้าฝ้ายมัดหมีของกลุ่มทอดผ้า ประจำตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล

การสังสมความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมีของกลุ่มจะยึดโยงกับ ศาสนาพุทธ เป็นหลัก ซึ่งจะเห็นลวดลายที่สะท้อนความเชื่อในทางพุทธศาสนา ประกอบกับวัฒนธรรม และประเพณีต่างๆที่สะท้อนให้เห็นการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลังด้วยการเรียนรู้การทอดผ้าผ่านวิชาท้องถิ่นศึกษาในโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน โดยชุมชนมีการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาการทอดผ้าฝ้ายมัดหมีผ่านการสะท้อนความเชื่อสู่ลวดลายผ้าทอด

ตารางที่ 1 การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าผ่าน
การสะท้อนความเชื่อสู่ลวดลายผ้าทอ

รายละเอียด	รูปภาพผ้าฝ้ายมัดหมี่
1. ลายพญานาคหรืองู ในชุมชนมีความเชื่อสืบทอด กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเรื่อง พญานาค ที่อยู่ในเมืองบาดาล ใต้แม่น้ำโขง เป็นสัญลักษณ์ ของความอุดมสมบูรณ์ เห็นได้ จากการจัดงานบุญบังไฟใน ทุก ๆ ปี	
2. ลายธรรมาสัน ธรรมาสันเป็นที่แสดงธรรม ของพระสงฆ์ถือเป็นของสูง ใช้ถวายพระในงานบุญใหญ่ มีความเชื่อว่าถ้าชาวบ้านคน ใดทำมัดหมี่ด้วยลายนี้แล้ว จะได้บุญกุศล	
3. ลายหอยปราสาท เชื่อว่าปราสาทเป็นที่ที่ผู้มี วาสนา คนสามัญธรรมดาจะ อาศัยอยู่ไม่ได้ ชาวบ้านจะทอ ผ้าลายนี้ไปถวายพระ ทั้งนี้ ชาวบ้านจะได้รับส่วนบุญส่วน กุศลไปด้วย และไม่นิยมนำมา นุ่งเพราะ ถือว่าเป็นของสูง	

ภูมิปัญญาการคิดค้นลายพญานาคหรืองู ลายธรรมาสัน ลายหอย
ปราสาท พวกนี้จะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา และนอกจากนั้นยังมีลวดลายที่
ได้รับอิทธิพลมาจากสัตว์ เช่น ลายเสือ ลายช้าง ลายสิงโต ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อ
ว่าสัตว์เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอำนาจ ความยิ่งใหญ่ และความร่ำรวย

การอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่ม ทอผ้านิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

การถ่ายทอดมีการนำเอาภูมิปัญญาที่ผ่านมา เลือกรรกลั่นกรองด้วย
เหตุและผลอย่างรอบคอบรอบด้าน และนำมาอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น
ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่แล้วนำไปถ่ายทอดให้กับคนในสังคมรู้ เกิดความเข้าใจ
ตระหนักในคุณค่า ประโยชน์และปฏิบัติได้ รวมถึงการฟื้นฟูโดยการนำภูมิปัญญา
ที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นทอผ้านิคม
ทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรโดยผ่านการส่งเสริมจากประชาชน
ภาครัฐ และภาคเอกชน ปลุกฝังให้ลูกหลานได้เรียนรู้เรื่องการทอผ้า และการสืบ
ทอด นอกจากนั้นควรมีการรณรงค์ให้มีการสวมใส่ผ้าทอประจำท้องถิ่น เริ่มจาก
ผู้นำชุมชน สถานศึกษา และภาคเอกชน

อภิปรายผล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้าในชุมชนทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เกิดจากปัจจัยจากสภาพพื้นฐานการสั่งสมประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญเฉพาะคน วิถีชุมชนที่สะสมกันมาตามบริบทชุมชนสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมสอดคล้องกับ (ปาจริย์ กิจกาญจนกุล, 2566, หน้า 26) ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ ประสบการณ์ โลกทัศน์ ชีวทัศน์ ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตอันสืบเนื่องจากการปรับตัวที่ได้มีการสั่งสม สืบสาน และปรับเปลี่ยนต่อเนื่องกันมาในกลุ่มชนรุ่นต่อ ๆ มา นอกจากนี้สั่งสม และปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยอยู่ในจิตใจ ระบบพฤติกรรม ความเคยชิน และความสันทัด จัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่า “วัฒนธรรมชาวบ้าน” โดยชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นำพล แปนเมือง และคณะ (2566) ที่ศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการคมนาคมทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจสมัยใหม่เปิดโอกาสให้คนมีทางเลือกในการทำงานและการครองชีพ ภูมิปัญญาการทอผ้าจะพัฒนาผ่านประสบการณ์ ระยะเวลาที่ผู้ทอได้เรียนรู้ และผ้าทอยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ้าไม่เพียงแต่เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ แต่ยังเป็นการแสดงถึงฐานะของผู้สวมใส่ โดยเฉพาะผ้าทอซึ่งมีมูลค่ามาก การรังสรรค์งานการทอผ้ายังเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาที่ครอบคลุมพฤติกรรมของคนในชุมชนซึ่งเป็นชาวพุทธ ซึ่งการทอผ้าและลวดลายบนผืนผ้าต่างมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับวัด

การอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่ม ทอผ้าในคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

การอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ เน้นกิจกรรมการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญามาจذبันทึก และสืบทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง สนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรม กระตุ้นจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่น สอดคล้องกับ สาคร ฉลวยศรี (2566) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาการแทงหยวกของชาวบ้าน มีการจัดการความรู้ตามแบบจำลอง Nonaka นั่นคือ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ 2 ประเภทคือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน คือ ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการการเรียนรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ สอดคล้องกับ นภาลักษณ์ บุญทิม (2565) ประสบการณ์ที่ได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งความรู้ชนิดนี้ได้ฝังแน่นอยู่ในตัวบุคคลและความรู้ที่ชัดแจ้ง คือ ความรู้ที่มีการเผยแพร่และถ่ายทอดสู่บุคคลอื่น โดยผ่านการบันทึกในรูปแบบคู่มือ หรือหนังสือความรู้ทั้ง 2 ประเภท สามารถแปรรูประหว่างกันได้ โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ Socialization นำความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนไปสู่ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน มีการรวมกลุ่มทอผ้า สอดคล้องกับ เนื้อทอง ระดาสาร และธนาพร วิสัยศิลป์ (2565) ภูมิปัญญาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันประสบการณ์ เทคนิค ปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาให้แก่สมาชิกในกลุ่ม โดยการพบปะพูดคุย เป็นการสอนกันเองในกลุ่ม Externalization นำความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนไปสู่ความรู้ที่ชัดแจ้ง สมาชิกกลุ่ม ทอผ้ามีการจดบันทึกความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในรูปแบบเอกสารเป็นการจดบันทึกอย่างคร่าว ๆ ประกอบไปด้วยวิธีการทอผ้า และลวดลาย Combination นำความรู้ที่ชัดแจ้งไปสู่ความรู้ที่ชัดแจ้ง มีการจัดระเบียบข้อมูลของเอกสารใหม่ เพิ่มเนื้อหาให้ละเอียดขึ้นและทำรูปเล่มให้มีความน่าสนใจมากขึ้น เพื่อถ่ายทอดและเผยแพร่สู่สาธารณะ Internationalization นำความรู้ที่ชัดแจ้งไปสู่ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน มีการศึกษาและเรียนรู้ความรู้ใหม่ ๆ จากการไปอบรม จากหนังสือ สอดคล้องกับ กิตติพันธ์ ปัทมะสนธิ (2563) สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้นำมาปฏิบัติจริงทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ

ในการทอผ้า มีประสบการณ์ มีทักษะเพิ่มขึ้น มีความชำนาญมากกว่าเดิม และสร้างสรรค์ลายใหม่ ๆ เป็นการต่อยอดความรู้

บทสรุป

การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้า นิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร การทอผ้าเป็นหน้าที่ของ ลูกผู้หญิง ผู้หญิงทุกคนต้องทอผ้าเป็นถึงจะออกเรือนได้ การทอผ้าในสมัยก่อนจะ ทอไว้เพื่อใช้เองในครัวเรือน ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือใช้ในงานพิธีงานบุญ ตั้งแต่ เกิดจนตายเลยทีเดียวก็ได้ เช่น 1) พิธีเกิด จะต้องมีการเตรียมผ้าไว้สำหรับเป็นของ กำนัลแก้มหมัดบายเพื่อแสดงความขอบคุณ 2) พิธีบวช จะต้องใช้ผ้าทอในทุก ขั้นตอน ตั้งแต่แต่งตัวเป็นนาค จนเป็นพระ ซึ่งผ้าทอจะแสดงถึงฐานะของ ครอบครัวนั่นเอง 3) พิธีแต่งงาน จะใช้ผ้าทอมัดหมี่เป็นเครื่องไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่าย เจ้าบ่าว แสดงถึงศักดิ์ศรีของผู้หญิง และ 4) พิธีศพ ต้องใช้ผ้าทอสีขาวเพื่อห่อศพ นอกจากนั้นลวดลายบนผืนผ้ายังมีความหมาย ที่แฝงด้วยความเชื่อ และการ อนุรักษ์พื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายมัดหมี่ของกลุ่มทอผ้า นิคมทุ่งโพธิ์ ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร จากที่ทอผ้าไว้ใช้เองก็เริ่มมีการนำไปขาย หรือทอตามคำสั่ง เกิดเป็นรายได้ และเริ่มมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน ส่งคนมา สอน มาเพิ่มความรู้ใหม่ มาจัดการให้เป็นระบบมากขึ้น มีการทำหนังสือที่รวบรวม วิธีการทอ รวบรวมลาย เพื่อนำไปให้นักเรียน หรือคนทั่วไปได้เรียนรู้การทอผ้า มีการเชิญสมาชิกกลุ่มทอผ้าไปเป็นวิทยากรเผยแพร่ความรู้การทอผ้าแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และจากการสนทนากลุ่มของปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ในประเด็นการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ ของ กลุ่มทอผ้า ประจำตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล ปราชญ์ชาวบ้านได้สรุปร่วมกันว่า การ ทอผ้าฝ้ายมัดหมี่นั้นเกิดโดยบรรพบุรุษเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน โดยการ สอน ผูกมัดให้ทำ การบอก การลองปฏิบัติ จากประสบการณ์ และการสังเกต ทำให้เกิดการจำ โดยทดลองทำจากสิ่งที่ง่ายก่อน เช่น การกรอตัว การโยกหมี่ หัด มัดหมี่ลายพื้นฐาน การย้อมสี จนถึงขั้นตอนการทอ ทำทีละเล็กทีละน้อยจนเกิด ความชำนาญในที่สุด จนสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นต่อไปได้ การได้มารวมกลุ่มกัน

ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการแบ่งปันประสบการณ์แก่กัน ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ในตอนนั้นได้มีการจัดบันทึกความรู้ที่ได้ในรูปแบบเอกสาร เป็นการบันทึกแบบไม่เป็นทางการ จนมีหน่วยงานจากราชการเข้ามาให้การสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนแนวทางการสร้างเครือข่ายการทอผ้า เพิ่มทักษะการทอผ้า การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องแต่งกาย ตลอดจนมีการส่งเสริมด้านการตลาดกว้างขวางในระดับชาติ

เอกสารอ้างอิง

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. (2566).สืบค้นวันที่ 2 มกราคม 2566. จาก <https://www.dtn.go.th/th/content/category/detail/id/72/cid/984/iid/12354>.

กิตติพนธ์ ปัทมะสนธิ. (2563). แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาลงแขกทำขนมจีนของชาวมอญ บ้านพะเนียงแตกตำบลมาบแค อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 12 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม วันที่ 9-10 กรกฎาคม 2563.

นภลัย บุญทิม. (2565). ต้นทุนและผลตอบแทนผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์ งานวิจัยนี้นำเสนอต้นทุนและผลตอบแทนผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี. 11(1). หน้า 1-17.

นำพล แปนเมือง และคณะ. (2566). แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านกรณีศึกษา: ตำบลโป่งเปือย อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี. 12(1).

- เนื้อหาของ ละคร และนาฏกรรม วิสัยศิลป์. (2565). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ : กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าไหมมัดหมี่บ้านหัวฝาย ตำบลปอแดง อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น. **วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์**. 25(2). หน้า 143-155.
- ปาจริย์ กิจกาญจนกุล. (2566). องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอาหารพื้นถิ่นมอญ ลุ่มน้ำแม่กลอง จังหวัดราชบุรี.มหาวิทยาลัยบูรพา. **วารสารศิลปศาสตร์**. 23(1).
- ศศิวรรณ ดำรงศิริ. (2539). **ศิลปบนผ้าไหมมัดหมี่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิช่างหัตถศิลป์ไทย.
- สาคร ฉลวยศรี. (2566). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาการทอของชาวบ้านอำเภอนบพ จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา**. 31(3).
- Department of Cultural Promotion. (2015). **Handbook for proposals to register national cultural heritage**. Bangkok: Author.
- Fuller, G. W. (1994). **New product development from concept to marketplace**. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Lenzerini, F. (2011). Intangible cultural heritage: The living culture of peoples. **European Journal International Law**, 22(1), 101–120. doi: 10.1093/ejil/chr006.
- Na Thalang, E. (2002). **Over all Thai local wisdom**. Bangkok, Thailand: Amarin Printing and Publishing. [in Thai]
- Niwes, A., & Kanchanosotha, J. (2007). **Local wisdom**. Bangkok, Thailand: Jitwat Publishing. [in Thai]
- UNESCO. (2021). **International Year of Creative Economy for Sustainable Development**. [Online], Available: <https://en.unesco.org/news/international-year-creative-economy-sustainable-development>.